

گزارش راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت از تالابهای جمهوری اسلامی ایران

National Wetland Conservation Strategy and Action Plan

«طرح حفاظت از تالاب های ایران»

خرداد ۱۳۹۰

سازمان حفاظت محیط زیست

طرح حفاظت از تالابهای ایران

سازمان حفاظت محیط زیست

راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت از تالابهای

جمهوری اسلامی ایران

بهار ۱۳۹۰

فهرست مطالب

۱. مقدمه	3
۲. نگاهی اجمالی به تالابهای ایران	7
۳. چشم انداز و اهداف حفاظت از تالابها	11
۴. راهبردهای اجرایی و برنامه عمل	13
۵. مشارکت دست اندرکاران	11

۱. مقدمه

در جمهوری اسلامی ایران صدها تالاب وجود دارد که ۸۴ مورد آنها به عنوان تالابهای با اهمیت بین المللی شناخته شده است. از این تعداد ۲۴ تالاب در فهرست تالابهای کنوانسیون رامسر قرار دارند. کنوانسیون که در سال ۱۳۴۹ (۱۹۷۱) در رامسر به امضاء رسید.

به علت اثرات منفی فعالیت های گوناگون، بسیاری از تالابها که منابع بسیار مهمی برای طبیعت، برای اقتصاد، سلامتی، غذا، امنیت آب و گردشگری هستند رو به تخریب می باشند. فعالیت های حفاظتی که تا کنون انجام شده اند به دلیل پراکندگی و ناکارآمدی نتوانسته اند مانع تخریب تالابها شده یا موجب کاهش تخریب ها شوند.

به منظور پاسخگویی به این شرایط وخیم، سازمان حفاظت محیط زیست و برنامه عمران ملل متحد با حمایت تسهیلات محیط زیست جهانی، پروژه ای را تعریف کردند تا نشان دهد چگونه رویکرد جدیدی به حفاظت از تالابها می تواند به حفاظت از تنوع زیستی و نظامهای سالم اکولوژیکی بیانجامد که توسط مردم مدیریت و بهره برداری خردمندانه شود. "پروژه حفاظت از تالابهای ایران"^۱ از سال ۱۳۸۳ آغاز شده و در ۱۳۹۱ به اتمام خواهد رسید. این پروژه، رویکرد اکوسیستمی^۲ را در سه تالاب ارومیه، پریشان، و شادگان بکار برده است. از مهمترین ویژگی های رویکردی این پروژه، ماهیت فرابخشی و مشارکتی بودن آن است تا نشان دهد چگونه می توان ضمن دستیابی به اهداف اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی، به احیاء و حفاظت تالابها پرداخت. رویکرد زیست بومی پروژه در زیست بومهای مختلف و در مناطق متفاوت جهان مورد استفاده قرار گرفته است.

¹ Conservation of Iranian Wetlands Project

¹ هرچند اصول رویکرد اکوسیستمی ثابت می باشد اما برای هر مورد لازم است به تناسب شرایط اقدامات پیش بینی شود.

رویکرد زیست بومی

رویکرد زیست بومی، راهبردی برای مدیریت یکپارچه اراضی، آب، و منابع زنده است که حفاظت و بهره برداری پایدار را بنحو برابر اشاعه می دهد. بنابراین، کاربرد رویکرد زیست بومی برای دستیابی به تعادل در اهداف سه گانه کنوانسیون تنوع زیستی، یعنی حفاظت، بهره برداری پایدار، و شراکت منصفانه و برابر در منافع حاصل از استفاده از منابع ژنتیکی کمک رسان خواهد بود.

در جدول زیر، خصوصیات رویکرد زیست بومی با رویکرد سنتی حفاظت مقایسه شده است. این جدول از یک سو، محدودیت های رویکرد سنتی را بخوبی نشان می دهد، و از سوی دیگر، دلایل موثر بودن رویکرد زیست بومی در غلبه بر چالشهای مربوط به حفاظت و بهره برداری پایدار را مشخص می نماید.

رویکرد سنتی	رویدیکرد زیست بومی
- مدیریت موضوعی اداری می باشد	- مدیریت انتخاب اجتماعی است
- مدیریت مرکزی و متمرکز است	- مدیریت غیر متمرکز است
- تنها مناطق حفاظت شده مطرح می شوند	- زیست بومهای همجوار را در نظر می گیرد
- صرفاً در چارچوب محیط زیستی است	- تلفیقی از چارچوبهای محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی است
- تاکید بر حفاظت از گونه ها حیات وحش است	- کارکردهای زیست بوم حفاظت می شود
- مدیریت در داخل مناطق اجراء می شود	- در داخل زیست بوم مدیریت می شود
- در مقیاس زیستگاه و منطقه اجراء می شود	- مدیریت در مقیاس زیست بوم قرار دارد
- نگاه مدیریتی کوتاه مدت است	- مدیریت برای بلند مدت انجام می شود
- مقاومت نسبت به تغییر (انفعالی)	- تغییر اجتناب ناپذیر است (پیشگیرانه)
- تاکید بر حفاظت و حراست	- هم زمانی حفاظت و بهره برداری پایدار
- مخالفت با بهره برداری	

- استفاده از انواع دانش ها (جدید و بومی)	- ناآگاه از دانش سنتی
- مشارکت تمامی ذینفعان	- مخالفت با هر گونه مشارکت

به منظور بهره گیری از دستاوردها در سه تالاب انتخابی، سازمان حفاظت محیط زیست و طرح حفاظت از تالابهای ایران، نیاز به تدوین راهبرد و برنامه عمل ملی حفاظت از تالابها را شناسایی کردند. این راهبرد و برنامه عمل می بایست استفاده از رویکرد زیست بومی را در تمامی تالابهای کشور الزامی کند بنحوی که آنها در آینده بصورت پایدار مدیریت شوند، تنوع زیستی حفاظت شود، و مردم بتوانند از نظامهای اکولوژیک سالم و مولد منتفع شوند. راهبرد و برنامه عمل مذکور لازم است ویژگیها و اهمیت تالابها و ارزشهای چندگانه آنها را برای جامعه معرفی کنند. برنامه عمل می بایست رویکرد همکاری و تعاون را تسهیل کند و جهت گیری روشن و مجموعه اولویت ها را برای کلیه دستگاههای دولتی که فعالیت آنها بر تالابها اثر گذار می باشد، مشخص نماید. این برنامه به ایجاد رویکرد یکپارچه برای مدیریت آب و اراضی کمک خواهد کرد. لازم است تالابها در بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی کشور اثر داشته باشند. این راهبرد و برنامه عمل چارچوبی است که موارد زیر را تامین می کند:

- چشم انداز روشن و بلند مدت برای تالابهای ایران
- تعیین اهداف کلی و شناسایی اقدامات اولویت داری که برای نائل شدن به اهداف لازم است در سطح ملی اتخاذ یا هدایت شوند

راهبرد و برنامه عمل حفاظت از تالابهای کشور نتیجه دو سال کار جمعی تعداد زیادی از مدیران و کارشناسان ملی و استانی بخش های مختلف طی دو سال می باشد که در نشست ها و ارسال پیش نویس ها برای اظهار نظر از سال ۱۳۸۷ لغایت ۱۳۸۹ با مشارکت دستگاههای دولتی مختلف، سازمانهای مردم نهاد و جوامع محلی شکل گرفت. در نشست های مذکور، نحوه استفاده از رویکرد زیست بومی و تجربیات در سه تالاب منتخب مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. شرکت کنندگان و اظهار نظر کنندگان در این فرایند، چشم انداز، اهداف کلی، راهبردها و برنامه عمل را تدوین کردند. در فرایند تدوین، مشورت های گسترده ای با بخش های مختلف دولتی و تمامی گروه های دست اندرکار غیر دولتی صورت گرفت.

در حال نگارش این سند، مواد ۱۸۷، ۱۹۱ و ۱۹۳ قانون برنامه پنجم توسعه ملی (۱۳۹۴-۱۳۹۰) به تصویب مجلس رسید. در این میان بند "د" ماده ۱۹۳ جایگاه مهم، صریح و بی سابقه ای را به حفاظت از تالابها می دهد. متن این مواد در ادامه ارائه شده است.

ماده ۱۸۷

بند الف- به دولت اجازه داده می شود به منظور حفاظت، احیاء و بهره برداری پایدار از محیط زیست، منابع طبیعی و تنوع زیستی حداکثر تا پایان سال دوم برنامه نسبت به موارد زیر اقدام قانونی انجام دهد.

۱- تدوین و اجرای برنامه مدیریت یکپارچه زیست بومی و برنامه عملیاتی حفاظت و بهره برداری پایدار از تنوع زیستی زیست بومهای حساس و شکننده کشور.

ماده ۱۹۱

الف- برنامه مدیریت زیست بومی در زیست بومهای حساس، به ویژه دریاچه ارومیه تهیه و به اجراء در می آید. سازمان حفاظت محیط زیست با همکاری معاونت و وزارتخانه های نیرو و جهاد کشاورزی آئین نامه اجرایی این ماده را تهیه و به تصویب هیات وزیران می رسانند.

ماده ۱۹۳-

الف- شهرداری شهرهای بالای دویست هزار نفر جمعیت و شهرهای ساحلی و شهرهای حاشیه تالابهای داخلی در راستای مدیریت پسماند شهری موظفند تا پایان سال چهارم برنامه، پسماندهای خود را با روشهای نوین و فناوری های جدید با اولویت روشهای آلی (ارگانیک) از قبیل کرم پوسال (ورمی کمپوست) بازیافت نمایند. از سال پایانی برنامه، هرگونه دفن پسماند در این گونه شهرها مطلقاً ممنوع است.

د- با توجه به شرایط ویژه تالابهای کشور از منظر اقتصادی، کشاورزی، زیست بومی و گردشگری و وجود مراتع و اراضی زراعی مطلوب در اطراف آنها و وجود چالشهای جدی در تخصیص منابع آب در این مناطق و به طور کلی، پیچیدگی و شکنندگی زیست بوم طبیعی این مناطق، دولت مکلف است در سال اول برنامه، با ساماندهی مجدد سازمانهای موجود در بخشهای آب، کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری، نسبت به اعمال مدیریت یکپارچه با مشارکت بهره برداران در دشتهای اطراف این تالابها اقدام نماید.

تبصره- آئین نامه اجرایی این ماده به پیشنهاد مشترک معاونت و سازمان حفاظت محیط زیست و وزارتخانه های جهاد کشاورزی، کشور، نفت، نیرو و صنایع و معادن به تصویب هیات وزیران می رسد.

برای تحقق ماده ۱۹۳ قانون برنامه، ضروریست دولت و سازمان حفاظت محیط زیست منابع لازم، شامل بودجه سالانه مکفی، را تامین کنند تا این راهبرد و برنامه عمل به اجراء درآید.

۲. نگاهی اجمالی به تالابهای ایران

تعاریف متنوعی برای تالاب مطرح شده است. در ماده یک قانون اراضی مستحدث و ساحلی، تالاب چنین تعریف شده است:

"ج- تالاب، اعم از اراضی مرداب، باتلاق یا آب بندان طبیعی که سطح آن درحداکثر ارتفاع آب از پنج هکتار کمتر نباشد."

در آیین نامه اجرایی تبصره(۲) ماده (۲) قانون اراضی مستحدث و ساحلی، تعریف کنوانسیون رامسر مورد استناد قرار گرفته است. در ماده یک چنین آمده است

"الف - تالاب: مطابق بند «۱» ماده (۱) کنوانسیون رامسر شامل باتلاق، لجنزارها و آبهای طبیعی و مصنوعی اعم از دائمی یا موقت که آبهای شور یا شیرین یا تلخ در آن به صورت راکد یا جاری یافت می شود و از جمله شامل آبگیرهای دریایی است که عمق آنها در پایین ترین حد جزر از شش متر تجاوز نکند."

بر اساس تعریف کنوانسیون رامسر، صدها تالاب طبیعی و انسان ساخت در کشور وجود دارد که از نظر تنوع زیستی بسیار غنی هستند. از ۳۹ نوع اساسی تالاب در جهان، تمامی آنها به استثنای انواع آلی و تندرا در ایران یافت می شود.

با توجه به موقعیت جغرافیایی، ایران در تقاطع دو مسیر اصلی جهانی مهاجرت پرندگان قرار گرفته است لذا، تالابهای ایران در حمایت از مهاجرت پرندگان نقش بسیار مهمی دارند.

از میان تالابهای ایران، ۸۴ مورد به عنوان تالابهای با اهمیت بین المللی شناسایی شده اند و ۲۴ تالاب به عنوان سایت های کنوانسیون رامسر فهرست شده اند. در جهان بیش از ۱۸۰۰ سایت رامسر وجود دارد. در میان ۱۵۹ کشور عضو کنوانسیون رامسر، بر اساس تعداد تالابهای گزیده شده، ایران رتبه نوزدهم را دارد. متأسفانه، در اثر خشکسالی، سوء مدیریت، کاهش جریان آب، تبدیل زیستگاه و آلودگی، تعداد قابل توجهی از تالابهای کشور در سالهای اخیر رو به تخریب گذارده اند. این شرایط، صدمات قابل توجهی را به تنوع زیستی تالابها وارد نموده و موجب کاهش کارکردهای اکولوژیکی آنها شده که به نوبه خود به خسارات اقتصادی و اجتماعی منجر گردیده است.

تالابها با اهمیت هستند و در مواردی برای سلامتی، رفاه و ایمنی مردمی که در کنار یا نزدیک آنها زندگی می کنند، حیاتی هستند. آنها از زمره مولدترین محیط های جهان هستند و طیف گسترده ای از فواید را تامین می کنند. این فواید اغلب به عنوان کالاها و خدمات زیست بومی یا "نظامهای حامی حیات" مطرح می شوند. در ادامه بخش هایی از کارکردهای تالابی (کالاها و خدمات) ارائه می شود.

کالاهای تالاب

تالابها اغلب مزایای اقتصادی چشمگیری را تولید می کنند، برای نمونه:

- تامین آب (کمی و کیفی)؛
- تامین ماهی (درصد قابل توجهی از محصول ماهی دنیا به سلامت تالابها مربوط می شود)؛
- کشاورزی، از طریق نگهداری سطح ایستایی آبخوانها و حفظ مواد غذایی در دشت های سیلابی؛
- نیزارها، گل، الوار و مصالح ساختمانی،
- منابع انرژی هم چون تورب و مواد گیاهی؛
- منابع حیات وحش؛
- حمل و نقل؛
- طیف وسیعی از دیگر محصولات تالابی، شامل داروهای گیاهی.

خدمات تالابی

کنش های متقابل ترکیبات فیزیکی، بیولوژیکی و شیمیایی، هم چون خاک، آب، گیاهان و جانوران تالاب، آنرا قادر می کند تا بسیاری کارکردهای حیاتی را انجام دهد، برای نمونه،

- ذخیره آب؛
- حفاظت از طوفان و تخفیف سیلاب؛
- تثبیت خط ساحلی و کنترل فرسایش؛
- تغذیه آب زیرزمینی (حرکت آب از تالاب بطرف سفره های زیرزمینی)؛
- تخلیه آب زیر زمینی (حرکت آب به سطح تالاب)؛
- تصفیه آب؛
- حفظ مواد غذایی؛
- حفظ رسوب؛
- حفظ و پالایش آلاینده ها؛
- تثبیت شرایط اقلیم محلی، بویژه بارش باران، درجه حرارت و رطوبت؛
- فرصت های گردشگری و تفرج

علیرغم تعداد قابل توجه تالاب در ایران و اهمیت اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی آنها، لازم است تحقیقات در زمینه های مختلف برای دستیابی به دانش صحیح و دقیقی در باره اثرات عوامل انسانی و طبیعی بر آنها صورت گیرد. در ذیل بعضی از اثرات مهم وارده بر تالابها مطرح شده اند.

- افزایش شوری آب به حدی که حیات گونه بومی آرتمیا در دریاچه ارومیه به عنوان گونه منحصر بفرد در خطر قرار گرفته است. بعلاوه این شرایط منجر به برهم خوردن زاد آوری جمعیت فلامینگوها در این تالاب شده است
- کاهش ذخیره تنوع زیستی تالابها (پرندهگان، ماهی، گیاهان ... (در بسیاری از تالابها)
- تأثیرات قابل توجه بر تالابها، کارکرد آنها به عنوان پناهگاه پرندهگان مهاجر را دچار اختلال نموده و پرندهگان ناچار به یافتن زیستگاه دیگری هستند (تالابهای سراسر کشور)
- قطعه قطعه شدن زیستگاه که عمدتاً ناشی از احداث راه و تصرف اراضی برای کشاورزی در این مناطق می باشد. این امر باعث برهم خوردن یکپارچگی زیستگاههای تالاب و از بین رفتن تنوع زیستی شده است (برای نمونه، دریاچه ارومیه و تالاب انزلی).

- پرغذایی (یوتریفیکاسیون) تالابها، بویژه آنهایی که در نزدیکی شهرها و مراکز صنعتی و کشاورزی قرار دارند و آلودگی ها از طریق رودخانه وارد آنها می شود (انزلی، نوروزلو، قوریگل، قره قشلاق، شادگان و بسیاری دیگر).
- کاهش جریان آب ورودی از طریق برداشت و خشکسالی که باعث آشفستگی در زیست بومهای تالابی شده است (بسیاری از تالابها)
- افزایش آسیب پذیری تالابها بواسطه تغییر کاربری سازگار اراضی اطراف تالابها که به عنوان زون (ضربه گیر) عمل می کردند (دورگه سنگی، آق گل، بورلان، زاغمرز، فریدونکنار، و بسیاری دیگر)
- ایجاد اختلال و آشفستگی در هیدرودینامیک تالاب (ارومیه، انزلی، زریوار)
- وارد شدن صدمه به گونه های بومی و طبیعی گیاهی و جانوری از طریق معرفی گونه های بیگانه (آزولا در تالاب انزلی، امیرکلايه، ولشت، آلاگل، ماهی در زریوار، معرفی ماهی امور به هامون)
- ماهیگیری بیش از حد که به کاهش زیاد اندازه و ذخیره ماهی ها منجر شده است
- مرگ سالانه تعداد زیادی ماهی و پرندگان آبی در اثر علل ناشناخته (امیرکلايه، و بسیاری دیگر)
- برهم خوردن منظر تالاب (زاغمرز)
- خشک شدن تالاب (جازموریان، پریشان)
- کم شدن وسعت تالاب (هشیلان، اوان و بسیاری دیگر)
- در اثر خشک شدن تالابها، زیستگاههای مجاور و حیات وحش دچار صدمات زیادی شده اند (قوریگل، طشک و بختگان و بسیاری دیگر)
- کاهش فتوسنتز گیاهان آبی در نتیجه افزایش رسوب گذاری و کدورت آب
- بریدن درختان مانگرو
- صدمه به سواحل مرجانی و زیستگاه لاک پشت ها (تالابهای ساحلی)

در واقع، هر تالاب دچار چند مورد از موارد بالا شده است. این امر بدین معنی است که اثرات تجمعی، تنوع زیستی تالابها را تحت تاثر قرار می دهند. در صورت ادامه وضعیت کنونی، از جمله اثرات احتمالی خشک شدن تالابها، ایجاد گرد و غبارهای، حداقل محلی می باشد که می تواند به پیامدهای اقتصادی-اجتماعی و محیطی وخیمی بیانجامد. لذا لازم است از یک سو، تحقیق در باره وضعیت تالابها و شدت صدمات وارده به شرایط اکولوژیکی آنها انجام شود، و ازسوی دیگر، اجرای هم زمان اقدامات توصیه شده صورت گیرد. نتیجه چنین فعالیت هایی متعادل کردن اثرات توسعه خواهد بود به نحوی که توسعه با حفاظت تالابها سازگاری یابد.

البته این وضعیت منحصر به ایران نمی باشد و مشکلات مشابه ای در بسیاری از کشورهای دیگر وجود دارند. بدین خاطر بسیاری از آنها اقدام به تهیه راهبردها و برنامه عمل ملی و هم چنین برنامه مدیریت برای تالابها کرده اند.

۳. چشم انداز و اهداف حفاظت از تالابها

بنابر رویکرد زیست بومی و وضعیت کنونی تالابهای کشور ، چشم انداز ۱۰ ساله ای تدوین شده است. این چشم انداز دربرگیرنده عناصر لازم برای دستیابی به تالابهای سالم و پایدار می باشد. هم چنین چشم انداز حفاظت از تالابها با چشم انداز ۲۰۰ ساله (۲۰۰۴) توسعه بلند مدت ملی انطباق دارد.

چشم انداز ۱۰ ساله

آگاهی از ارزشهای اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی تالابها در سراسر ایران بالا می باشد. تالابها سهم مهمی در اقتصاد و زندگی مردم دارند و طبیعت (تنوع زیستی) شکوفا می باشد. تصمیم گیران، توسعه پایدار را از طریق رویکردهای یکپارچه مدیریت خاک و آب که اثرات تغییر اقلیم نیز در آن نظر گرفته می شود، پیگیری می کنند. آب کافی بر اساس شرایط اقلیمی به تمام زیست بوم های تالابی وارد می شود. جوامع محلی و افراد در تصمیم گیری های مؤثر بر تالابها مشارکت دارند، و در نتیجه مدیریت اثربخش، حفاظت و استفاده خردمندانه از منابع تالاب هم زمان برقرار است.

اهداف بلند مدت

برای تحقق چشم انداز، پنج هدف بلند مدت شناسایی شده اند. این اهداف وابسته بهم می باشند و برای تحقق چشم انداز مهم هستند.

اهداف کلی

- ۱- جلوگیری از زوال و تخریب بیشتر تالابهای کشور از طریق رفع تهدیدها، اطمینان از اختصاص میزان آب مناسب و ترغیب به بازگرداندن به حالت اولیه (Restoration) و احیاء (Rehabilitation)، بنحوی که کارکرد آنها حفظ شود و از تنوع زیستی آنها حفاظت بعمل آید.
- ۲- تضمین پایداری استفاده تفریحی و اقتصادی از تالاب های کشور از طریق استفاده موثر از ارزیابی اثرات محیط زیستی با تاکید بر توان اکولوژیکی و ظرفیت تحمل تالابها
- ۳- تضمین ارتباط بین راهبردها و برنامه عمل (سیاست) ملی حفاظت از تالابها و برنامه های اجرایی (ملی و محلی) که تحت آن تهیه می شود، با دیگر سیاست های حفاظت اراضی، خاک، آب، هوا و حیات وحش و خط مشی های توسعه اقتصادی به منظور تضمین بهره برداری خردمندان از تالابهای کشور
- ۴- اطمینان از انجام دادن مسئولیت های ملی و بین المللی حفاظت از تالابها شامل تالابهای فرامرزی، منابع آبی مشترک و گونه های مهاجر
- ۵- اطمینان از انطباق مدیریت تالاب با تغییر اقلیم

۴. راهبردها و برنامه عمل

برای تحقق چشم انداز و اهداف کلی، هشت راهبرد تهیه شده که هر کدام مکمل یکدیگر می باشند و از این رو، به کار گیری و اجرای تمامی این راهبردها به منظور نیل به اهداف و درک چشم انداز، اساسی می باشد.

راهبردها

- ۱- استقرار مدیریت یکپارچه مشارکتی در و بین سطوح محلی، استانی، حوزه آبخیز و ملی مبتنی بر رویکرد زیست بومی در راستای حفاظت، احیاء و بهسازی تالابهای کشور
- ۲- ارتقاء آگاهی مردم و تصمیم گیران از ارزش های تالابها
- ۳- تضمین آب ورودی کافی و سالم برای پایداری تالاب ها
- ۴- بهره برداری پایدار از تالاب ها (درون و اطراف و بالادست تالاب)
- ۵- تنظیم و تعدیل قوانین و خط مشی های حمایتی برای حفاظت از تالابها
- ۶- اجرای مطالعات و تحقیقات در مورد ویژگی ها و فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و اکوسیستمی تالابها
- ۷- استقرار نظام پایش و ارزشیابی مشارکتی وضعیت تالابها مبتنی بر داده های به روز
- ۸- گسترش همکاری بین المللی و منطقه ای برای حفاظت از تالابهای داخلی، فرامرزی و تالابهای با حوزه های آبخیز رودخانه مشترک

برای پیشبرد برنامه عمل پیشنهاد می شود دولت کمیته ملی حفاظت از تالابها شامل تمامی دستگاههای دولتی مرتبط و دیگر گروههای دست اندرکار را برای نظارت بر حسن اجرای راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت از تالابها تشکیل دهد. هم چنین لازم است برنامه سالانه ای (طرح مشخصی با پروژه های معین) در قالب برنامه های پنج ساله توسعه کشور همراه با بودجه کافی برای تحقق چشم انداز تدوین و اجراء شود.

در ادامه، اقدامات مورد نیاز در جدول ارائه شده اند.

برنامه عمل ملی حفاظت از تالابهای کشور

همکاران	دستگاه مسئول	اقدامات	راهبرد اجرایی	ردیف
وزارت کشور (ملی، استانی و شهرستانی)، وزارت جهاد کشاورزی (ملی، استانی و شهرستانی)، وزارت نیرو (ملی، استانی و شهرستانی)، وزارت راه و ترابری (ملی، استانی و شهرستانی)، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، کمیسیون مجلس شورای اسلامی، سازمانهای مردم نهاد محیط زیستی، نمایندگان جوامع محلی (شوراها)	سازمان حفاظت محیط زیست (ملی، استانی و محلی)	<p>۱.۱. تشکیل کمیته ملی حفاظت از تالابهای کشور برای نظارت بر اجرای راهبرد و برنامه عمل ملی حفاظت از تالابها (۱۳۹۰)</p> <p>۱.۲. تشکیل کارگروه حفاظت از تالابهای در شورای توسعه و برنامه ریزی استان (از سال ۱۳۹۰)</p> <p>۱.۳. تشکیل کمیته محلی برای حفاظت از تالابها به تفکیک شهرستان (از سال ۱۳۹۰)</p> <p>۱.۴. تهیه و ترویج راهنما نحوه تنظیم و ادغام سیاست های حفاظتی در برنامه های توسعه استان (۹۱-۱۳۹۰)</p> <p>۱.۵. تهیه برنامه مدیریت ریسک، شامل انطباق با تغییر اقلیم، مدیریت خشکسالی و توسعه ظرفیت های لازم برای اجرای آن (۹۲-۱۳۹۱)</p> <p>۱.۶. تهیه و اجرای مشارکتی برنامه های مدیریت تالاب شامل زون بندی برای تالابهای با اهمیت ملی، بر اساس راهنمای تدوین برنامه های مدیریت تالابها (۱۳۹۴-۱۳۹۰)</p> <p>۱.۷. شناسایی تالابهای اولویت دار به منظور اجرای اقدامات احیائی (از سال ۱۳۹۱)</p> <p>۱.۸. تهیه و اجرای برنامه عمل حفاظت از گونه های تالابی مندرج در فهرست قرمز اتحادیه حفاظت از طبیعت (آی یو سی ان) و گونه های بومی در خطر (۹۴-۱۳۹۱)</p>	استقرار مدیریت یکپارچه در و بین سطوح محلی، استانی، حوزه آبخیز و ملی مبتنی بر رویکرد زیست بومی	۱
وزارت آموزش و پرورش، نهضت سواد آموزی، صدا و	سازمان حفاظت محیط زیست (ملی، استانی و محلی)	<p>۲.۱. ترویج راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت از تالابها به منظور ادغام در برنامه های بخشی (۱۳۹۱)</p>	ارتقاء اطلاعات و آگاهی مردم و تصمیم گیران از ارزشهای تالابها	۲

ردیف	راهبرد اجرایی	اقدامات	دستگاه مسئول	همکاران
		<p>۲,۲. شناسایی و تحلیل گروههای مخاطب و ذینفع، تحلیل توانمندی های آنها و انجام نیازسنجی آموزشی (۱۳۹۱ به بعد)</p> <p>۲,۳. تدوین و اجرای برنامه ارتقاء آگاهی های محیط زیستی در سطوح ملی، استانی و محلی (۱۳۹۱ به بعد)</p> <p>۲,۴. تهیه و توزیع نشریات آموزشی برای مدیران تالابها، گروههای محلی و مدارس</p> <p>۲,۵. ترغیب مراکز و موسسات محیط زیستی واقع در نزدیکی تالابهای مهم با هدف مشمول کردن موضوعات حفاظت و بهره برداری خردمندان از تالابها در فعالیت هایشان (۱۳۹۱ به بعد)</p> <p>۲,۶. پایش و ارزشیابی اثربخشی فعالیت های آموزشی و مبادله اطلاعات در خصوص حفاظت و بهره برداری خردمندان از تالابها بر اساس شاخص های اجراء و هدف</p> <p>۲,۷. احداث مراکز بازدیدکنندگان برای تالابهای مهم (۱۳۹۲ به بعد)</p>	(محلی)	<p>صدا و سیما، دانشگاهها، جوامع محلی، سازمانهای مردم نهاد، برنامه کمک های کوچک (تسهیلات محیط زیست جهانی/ برنامه عمران ملل متحد)</p>
۳	تضمین آب کافی برای پایداری تالابها	<p>۳,۱. تصویب و اجرای قانونی برای تضمین اختصاص آب مناسب شامل کیفیت، کمیت، زمانبندی، و طول مدت برای حفاظت از ارزشها و کارکردهای تالابها (۱۳۹۱ به بعد)</p> <p>۳,۲. ارزیابی نیاز آبی برای هریک از تالابهای مهم کشور و برقراری حقایق برای آنها در زمان خشکسالی (۱۳۹۱ به بعد)</p> <p>۳,۳. تهیه و ترویج مدیریت بهره برداری خردمندان منابع آبی در بالا دست و نواحی اطراف تالاب بنحوی که سهم آب تالاب در شرایط مختلف تامین شود (۱۳۹۱ به بعد)</p>	<p>وزارت نیرو (ملی، استانی، شهرستانی)؛ وزارت جهاد کشاورزی (ملی، استانی، شهرستانی)</p>	<p>سازمان حفاظت محیط زیست (ملی، استانی و محلی)؛ وزارت صنایع و معادن (ملی، استانی و محلی)؛ وزارت کشور (ملی، استانی و شهرستانی)، شهرداری ها، کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی، جوامع محلی، سازمانهای مردم</p>

همکاران	دستگاه مسئول	اقدامات	راهبرد اجرایی	ردیف
نهاد		۳,۴. اشاعه استفاده از شیوه های مختلف استفاده پایدار آب در بخش های کشاورزی، خانگی، و صنعتی، از قبیل اقدامات افزایش کارایی آب، بویژه در آبیاری مزارع، نمک زدایی، بارور کردن ابرها، بازیافت پساب های و غیره (۱۳۹۱ به بعد)		
تمام اعضاء کمیته های ملی، استانی و محلی	سازمان حفاظت محیط زیست (ملی، استانی و محلی)	<p>۴,۱. ادغام سیاستهای حفاظتی تالاب در سیاست های محلی و استانی (۱۳۹۱)</p> <p>۴,۲. گردآوری و توزیع مطالعات موردی که نشان دهنده روشهای تسهیم جوامع محلی در مزایای تالاب می باشند. (۱۳۹۱)</p> <p>۴,۳. ارزیابی و اشاعه فرصت ها برای اوقات فراغت و اکوتوریسم با حداقل اثرات محیط (۱۳۹۱)</p> <p>۴,۴. شناسایی و ظرفیت سازی یه منظور بهره برداری پایدار از منافع اقتصادی سازگار با محیط زیست تالابها</p> <p>۴,۴. ظرفیت سازی یه منظور بهره برداری پایدار (سازگار با محیط زیست تالاب) از منابع اطراف و داخل تالاب بر اساس توان اکولوژیک و مقررات محیط زیستی</p> <p>۴,۵. مدیریت مصرف منابع محیطی در کاربریهای مختلف حوضه مرتبط با تالابها و استفاده از روشهای پیشگیری و کنترل آلاینده ها (کشاورزی، شرب و صنعت)</p> <p>۴,۶. ارزیابی اثرات محیط زیستی طرحها و پروژه هایی که احتمالا بر تالاب اثرات مهم می گذارند با در نظر گرفتن</p>	بهره برداری پایدار از تالابها (درون، اطراف و بالادست)	۴

همکاران	دستگاه مسئول	اقدامات	راهبرد اجرایی	ردیف
		ظرفیتهای زیست محیطی و زون بندیهای تالابها		
کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی، وزارت خانه های کشور، جهاد کشاورزی، نیرو، سازمانهای مردم نهاد	سازمان حفاظت محیط زیست	<p>۵,۱. تدوین و تصویب قانون جامع حفاظت از تالابهای کشور (۹۱-۱۳۹۰)</p> <p>۵,۲. تدوین و تصویب مقررات خاص مورد نیاز برای هر یک از تالابها (۱۳۹۰ به بعد)</p> <p>۵,۳. تعیین فهرست فعالیت های با اثرات مهم بر تالاب جهت الحاق به فهرست پروژه های مشمول ارزیابی اثرات محیط زیستی الزام به ارزیابی محیط زیستی طرح ها و پروژه هایی که اثر مهم بر تالاب می گذارد (۱۳۹۱)</p> <p>۵,۴. تامین بودجه کافی سالانه در سطح ملی و استانی برای اجرای راهبردها و برنامه عمل ملی و برنامه مدیریت تالابها (۱۳۹۱)</p> <p>۵,۵. تعیین حریم های قانونی و اکولوژیکی تالابها و اخذ سند مالکیت (۱۳۹۱ به بعد)</p>	تنظیم و تعدیل قوانین، مقررات و خط مشی های حمایتی برای حفاظت از تالابها	۵
سازمان حفاظت محیط زیست	معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری			
وزارت خانه های نیرو و کشاورزی	سازمان حفاظت محیط زیست (ملی، استانی و محلی)			
دانشگاهها، مهندسين مشاور، وزارت اقتصاد و امور دارایی، مرکز آمار ایران، بانک مرکزی	سازمان حفاظت محیط زیست (ملی، استانی و محلی)	<p>۶,۱. به روز سازی داده های اکولوژیکی و ارزیابی درباره تمامی تالابهای مهم ملی و برطرف کردن کمبودهای اطلاعاتی از طریق مطالعات پایه شامل ویژگی های فیزیکی، بیولوژیکی، و هیدرولوژیکی و اجتماعی - اقتصادی (۱۳۹۱ به بعد)</p> <p>۶,۲. ایجاد پایگاه ملی داده های تالابی و برقرار کردن نظامی</p>	اجرای مطالعات و تحقیقات در مورد ویژگی ها و فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و اکوسیستمی تالابها	۶

همکاران	دستگاه مسئول	اقدامات	راهبرد اجرایی	ردیف
		<p>۶,۳. انجام مطالعه ارزشهای اکولوژیک تالابها شامل کالاهای و خدمات (۱۳۹۰ به بعد)</p> <p>۶,۴. انجام مطالعات در باره ارزشهای اقتصادی تالابها و هزینه خسارات وارده به آنها و استفاده از نتایج در حسابهای ملی و فرایندهای تصمیم گیری های دولتی (۱۳۹۰ به بعد)</p> <p>۶,۵. بررسی وضعیت اثر بخشی مدیریت تالابهای با اهمیت منطقه ای و محلی با استفاده از ارزیابی سریع (۱۳۹۰ به بعد)</p>		
تمام اعضاء کمیته های ملی، استانی و محلی	سازمان حفاظت محیط زیست (ملی، استانی و محلی)؛	<p>۷,۱. تدوین مجموعه شاخص های عملکرد و نتیجه مدار تنوع زیستی، اجتماعی- اقتصادی و ترتیبات نهادی و تهیه گزارش های سالانه برای کمیته ملی تالابها و مردم با استفاده از شاخص های یاد شده (۱۳۹۱ به بعد)</p> <p>۷,۲. تهیه و توزیع راهنمای تدوین برنامه پایش و ارزشیابی مشارکتی و روش های اجراء (۱۳۹۱)</p> <p>۷,۳. ترغیب جوامع محلی به مشارکت در مدیریت موثر پایش و گزارش دهی در تالابهایشان (۱۳۹۲)</p> <p>۷,۴. استقرار نظام اطلاعات جغرافیایی تالابها که به پایگاه ملی داده های تالابی مرتبط باشد (۹۲-۱۳۹۱)</p>	استقرار نظام پایش و ارزشیابی مشارکتی وضعیت تالابها مبتنی بر داده های بهنگام و نتیجه مدار	۷
وزارت امور خارجه، سازمانهای بین المللی، کشورهای همسایه و منطقه	سازمان حفاظت محیط زیست	<p>۸,۱. انعقاد توافقنامه با کشورهای همسایه برای حفاظت از تالابهای مشترک</p> <p>۸,۲. شناسایی پروژه های مشخص برای همکاری بین</p>	گسترش همکاری های بین المللی و منطقه ای برای حفاظت از تالابهای داخلی، فرامرزی و تالابهای با حوضه	۸

همکاران	دستگاه مسئول	اقدامات	راهبرد اجرایی	ردیف
		<p>المللی با تمرکز بر تالابهای فرامرزی و گونه های مهاجر (۱۳۹۱ به بعد)</p> <p>۸.۳. برقراری سازوکارهایی برای تبادل تجربیات با سازمانهای بین المللی و دیگر کشورها</p>	<p>های آبریز رودخانه های مشترک</p>	

۵. مشارکت دست اندرکاران

نیاز به رویکرد فرابخشی

تالابها، منابع طبیعی با ارزشی هستند که در زیست بومهای بزرگتری (معمولاً حوزه آبخیز رودخانه ها یا نواحی ساحلی) قرار دارند. سلامت آنها به مدیریت یکپارچه و پایدار اجزاء طبیعی و انسانی زیست بوم دارد. در گذشته تمامی کارکردهای تالابها و بهره برداری ها از آن در هماهنگی با هم بودند. اما مدت زمانی است که بعضی از تصمیمات بخشی که اغلب اوقات بدون مشارکت مردم محلی اتخاذ می شود، یکپارچگی و تمامیت اکولوژیکی تالابها را برهم زده است که به کاهش کارکردهای اکولوژیکی و فوایدی که جوامع برخوردار می شوند، منجر شده است.

برای معکوس کردن فرایندهای منفی کنونی، تصمیم گیری های بخشی می بایست بصورت فرا بخشی، یکپارچه، و مشارکتی درآیند. این تغییر فقط به سود تنوع زیستی تالاب نمی باشد بلکه جوامع محلی و فعالیت های توسعه پایدار نیز از آن منتفع می شوند. شرط لازم برای این تغییر، آمادگی به داشتن دیدگاهی کل نگر^۳ و کار کردن مشارکتی با هم برای اتخاذ تصمیمات صحیح و بلند مدت برای جامعه به عنوان یک کل می باشد.

چه کسانی می بایست مشارکت کنند؟

سازمان حفاظت محیط زیست، دستگاه دولتی اصلی و مسئول هدایت اجرایی راهبردها و برنامه عمل حفاظت از تالابها می باشد. وزارتخانه های نیرو و جهاد کشاورزی، و معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری نقش مهمی را در تامین آب و بودجه ایفا می کنند. هم چنین دستگاههای دولتی دیگری لازم است در اجرای اقدامات در سطوح ملی، استانی، و محلی همکاری کنند و هماهنگی داشته باشد.

علاوه بر دستگاههای دولتی، حضور جوامع محلی و سازمانهای مردم نهاد، جنبه عمده دیگر مشارکت می باشد. جوامع محلی که ارتباط مستقیم و روزانه با تالاب دارند از اهمیت زیادی برخوردارند. آنها دارای دانش محلی هستند که می بایست مورد استفاده قرار گیرد و اغلب دارای پیوندهای فرهنگی و روحی با تالاب هستند. لیکن فقر و منافع شخصی کوتاه مدت به بهره برداری بیش از حد از منابع تالابی و صدمه زدن به آن می شود. بنابر این، ضروریست جوامع محلی از همان آغاز پروژه، مشارکت یابند. دستیابی به مشارکت مردم محلی مستلزم

³ Holistic

سرمایه گذاری قابل توجه زمان و تلاش است اما این سرمایه گذاری، به دستاوردهای بلند مدتی منجر خواهد شد. حضور نمایندگان مردم محلی در جلسات به معنی مشارکت نیست و توجه به این موضوع می بایست بصورتی درآید که آنها منافع حقیقی در ناحیه تالابی داشته باشند و در عمل قادر به مشارکت در فرایندهای تصمیم گیری شوند. سازمانهای مردم نهاد می توانند در ارتقاء آگاهی و متقاعد کردن جوامع محلی برای شرکت در حفاظت و موارد بسیاری که بوجود آورده شده کمک کنند تا به حفاظت و بهره برداری پایدار تالابها منجر شود.

سازمانهای دولتی، سازمانهای مردم نهاد، بخش خصوصی و جامعه مدنی، همگی نقش اساسی در اجرای راهبردها و برنامه عمل دارند و نیاز است تا کلیه آنها با شیوه های شراکتی مناسب با هم کار کنند تا هدف تحقق یابد. نائل شدن به رویکرد کل نگر و یکپارچه که در بخش های مختلف و در گروههای متفاوت در جامعه بکار آید، مستلزم سرمایه گذاری چشمگیر در توانمند سازی در سطوح فردی، گروهی و سازمانی و سیستمی است.